

Onderwijsdifferentiatie bij universiteiten en hogescholen in de prestatieafspraken

Achtergronddocument 2 bij Stelselrapportage Reviewcommissie 2016 Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek

De Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek is door de staatssecretaris van OCW in februari 2012 ingesteld om de voorstellen, voortgang en resultaten van de universiteiten en hogescholen te beoordelen in het kader van de prestatieafspraken. Vanaf 2013 rapporteerde de commissie in dat verband op verzoek van de minister van OCW en de bewindslieden van EZ ook jaarlijks over 'de voortgang van het proces van profilering in het hoger onderwijs en onderzoek' op het niveau van het stelsel van het hoger onderwijs en onderzoek. Dit is de vierde en laatste van deze jaarlijkse rapportages. Waar nodig worden onderwerpen uit de Stelselrapportage nader uitgewerkt of toegelicht in achtergronddocumenten. Dit achtergronddocument 2 behoort bij de Stelselrapportage 2015. De volgende achtergronddocumenten zijn beschikbaar:

- *Studiesucces en onderwijskwaliteit: een overzicht van de stand van zaken in 2015 bij de verplichte indicatoren*, Achtergronddocument 1, Stelselrapportage 2016, Review Commissie Hoger Onderwijs en Onderzoek
- *Onderwijsdifferentiatie bij universiteiten en hogescholen in de prestatieafspraken*, Achtergronddocument 2, Stelselrapportage 2016, Review Commissie Hoger Onderwijs en Onderzoek
- *Onderwijsaanbod bij universiteiten en hogescholen in de prestatieafspraken*, Achtergronddocument 3, Stelselrapportage 2016, Review Commissie Hoger Onderwijs en Onderzoek
- *Onderwijs: ontwikkeling breedte en zwaartepunten universiteiten en hogescholen in de periode 2006-2015*, Achtergronddocument 4, Stelselrapportage 2016, Review Commissie Hoger Onderwijs en Onderzoek
- *Zwaartepunten in het onderzoek bij universiteiten en hogescholen*, Achtergronddocument 5, Stelselrapportage 2016, Review Commissie Hoger Onderwijs en Onderzoek
- *Valorisatie en regionale betrokkenheid*, Achtergronddocument 6, Stelselrapportage 2016, Review Commissie Hoger Onderwijs en Onderzoek

Achtergronddocument 2 bij de Stelselrapportage 2016 is geschreven door Kristof de Witte (KULeuven) en Don Westerheijden (CHEPS)

Deze stelselrapportage is een uitgave van de

Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek
Postbus 556
2501 CN Den Haag
www.rchoo.nl
info@rchoo.nl

Het is toegestaan (delen van) de inhoud van deze publicatie te citeren of te verspreiden mits daarbij de RCHOO en deze publicatie als bronnen worden vermeld.

Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.

Inhoud

1	Inleiding.....	4
2	Brede bachelors	4
	Resultaten prestatieafspraken	5
3	Research Masters.....	6
	Resultaten prestatieafspraken	6
4	Excellentieonderwijs / Talententrajecten	6
	Resultaten prestatieafspraken	7
5	Associate degree	7
	Resultaten prestatieafspraken	8
6	Hbo-masterstudies en doorstroom.....	8
	Resultaten prestatieafspraken	8
7	Instreamniveau	9
	Resultaten prestatieafspraken	9
8	Doelgroepenbeleid.....	10
	Resultaten prestatieafspraken	11
9	Leven lang leren	12
	Resultaten prestatieafspraken	12
10	Studiekeuzecheck, selectie en begeleiding in het eerste jaar	13
11	Differentiatie van onderwijsvormen.....	14
	Literatuur	15

1 Inleiding

In dit achtergronddocument wordt nader ingegaan op onderwijsdifferentiatie in het hoger onderwijs, en het is daarmee een nadere uitwerking van de paragrafen 2.4 en 2.5 in de Stelselrapportage 2016.

In het hoofdlijnenakkoord tussen de minister van OCW en de universiteiten van december 2011 was een van de vier opgaven ‘verdergaande differentiatie van het onderwijs qua niveau en inhoud en herordering van het opleidingsaanbod’. In het hoofdlijnenakkoord met de hogescholen luidt de centrale opgave: ‘meer differentiatie qua niveau en inhoud binnen en tussen opleidingen en een meer doelmatige organisatie van het opleidingsaanbod’. Deze opgaven lagen in het verlengde van het rapport-Veerman (Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel 2010), dat liet zien dat Nederland gekenmerkt wordt door een relatief beperkt aandeel masterstudenten en afgestudeerden, en een laag aandeel kort hoger opgeleiden. Gepleit werd voor grotere differentiatie in het onderwijsaanbod, het bevorderen van brede opleidingen, stapelen via succesvolle routes, stimuleren van Leven Lang Leren, meer Associate Degree-opleidingen (Ad’s) en professionele masters in hogescholen. De minister schetst in de Strategische Agenda 2015 als toekomstbeeld een onderwijsstelsel met meer ruimte voor flexibele leerroutes en reële overstapmogelijkheden zowel naar als in het hoger onderwijs. Studenten zouden de mogelijkheid moeten krijgen verschillende opleidingen en instellingen te combineren, ook over de grenzen van hbo en wo heen. Tevens zou het stelsel kansen moeten bieden om na een periode op de arbeidsmarkt terug te keren naar het hoger onderwijs.

Achtereenvolgens komen aan de orde differentiatie naar niveau van uitstroom (paragraaf 2 tot en met 6), en van instroom (paragraaf 7) en naar doelgroep en onderwijsvormen (paragraaf 8 tot en met 11).

2 Brede bachelors

Multidisciplinaire of interdisciplinaire opleidingen zijn opleidingen die meer vakgebieden beslaan. Ze bestaan sinds enkele decennia in Nederland, met name in de universiteiten. Meer recent is de term ‘brede studies’ in zwang gekomen, vooral op bachelorniveau. Dit kan gaan om brede (interdisciplinaire) basisopleidingen, bedoeld om later, in de mastercyclus of eventueel al in de hoofdfase van de bachelorstudie, een specialisatie binnen dit gebied te kiezen. Deze studies bieden studenten een bredere oriëntatie in een vakgebied alvorens zich te specialiseren zonder dat ze een heel brede *liberal arts* studie moeten kiezen. Zowel hogescholen als enkele universiteiten hebben dergelijke domein-bachelors gestart, bijvoorbeeld in techniek (hbo), gezondheid (VU), samengevoegde lerarenopleidingen (hbo en wo) en sociaal werk (hbo).

Allianties (AAA, LDE, 3TU) tussen universiteiten hebben geleid tot meer samenwerking tussen instellingen met meer keuzemogelijkheden voor studenten. In zulke allianties worden nieuwe, multidisciplinaire opleidingen aangeboden die elke afzonderlijke instelling niet zou kunnen aanbieden of waar de alliantie in een kritische massa aan docenten en studenten heeft geresulteerd.

Daarnaast zijn er bacheloropleidingen volgens de principes van *liberal arts*, waarin studenten kennismaken met uiteenlopende vakgebieden teneinde een brede academische vorming op te doen die de student de keuze biedt uit een breed scala aan masterstudies (Levine, 1978). *Liberal arts* programma’s worden deels aangeboden in reguliere faculteiten, deels ook in *university colleges*, die een geselecteerde, relatief kleine groep studenten hoogwaardige programma’s en docenten bieden in een studie- en woonomgeving die voorwaarden schept voor sterke academische en sociale binding (Van der Wende 2013; Van Eijl, Wolfensberger, Schreve-Brinkman & Pilot 2007). Het interdisciplinaire karakter van de programma’s wordt als een voordeel aangehaald, evenals het feit dat studenten hun definitieve specialisatiekeuze tot de masterfase kunnen uitstellen. In bijvoorbeeld de geesteswetenschappen en in het hbo-techniekonderwijs hangt samenvoeging van smalle studies tot brede ook samen met uitvoering van sectorplannen. Het werkveld vraagt soms ook om afgestudeerden met een brede basis, zoals bijvoorbeeld de conversie van techniekopleidingen in het hbo tot een klein aantal brede domeinen laat zien.

Breedte wordt ook gezocht in het major–minor model dat in een groot aantal universiteiten en hogescholen is ingevoerd. Het major–minor model laat studenten toe om te proeven uit andere (sub)disciplines. Ook vele honourprogramma’s werken verbredend in de mate dat ze disciplineoverstijgende onderwerpen aanreiken. In een aantal instellingen zijn de honourprogramma’s instellingsbreed opgezet zodat ze een instroom kennen uit de verschillende opleidingen van de instelling. Er zijn ook honourprogramma’s waarbij sprake is van verdieping met bijvoorbeeld specialistische onderwerpen of praktijkvoorbeelden.

Regelmatig is daarbij sprake van streven naar de 'T-shaped professional', met zowel diepte in het eigen vakgebied als breedte van ontwikkeling over de grenzen van het eigen vakgebied heen. Die breedte betreft zowel vakinhoudelijk inzicht in andere vakgebieden als algemene vaardigheden (waaronder '21^e eeuwse vaardigheden').

Ten slotte vindt verbreding van de bachelor ook plaats in de vorm van een gezamenlijke propedeuse, waarna studenten een van de afstudeervarianten of uitstroomprofielen kunnen kiezen. Ingecalculeerd wordt daarbij dat een dergelijk model tot een hogere mate van switch leidt.

Een enkele tegenbeweging valt waar te nemen, waarbij een brede opleiding weer wordt stopgezet.

Resultaten prestatieafspraken

In 2012 schreef de commissie dat de verbrede bachelor vooral in het wo speelde, waar een grote meerderheid van de instellingen deze differentiatiemogelijkheid aanbood. In het hbo waren er vijf instellingen die in de prestatieafspraken melding maakten van een vorm van verbrede bachelor of brede propedeuse. In 2015 constateert de commissie uitbreiding ervan in het hbo. In minstens zeven hogescholen observeert de commissie nu brede bachelors.

Het aantal sectoroverstijgende studierichtingen (zoals *university colleges* en andere intensieve, sectoroverstijgende programma's waarin bèta- of techniekonderdelen samengaan met geestes- en sociale wetenschappen) nam vanaf vier in 2010 geleidelijk toe naar twaalf in 2015. In dezelfde periode is de instroom in deze programma's meer dan verdubbeld, van 1332 tot bijna 3000. In 2015 stroomde daarmee 3% van alle wo-studenten in sectoroverstijgende opleidingen in (dit zijn opleidingen in diverse gebieden). In 2011 was dat nog 1,7% van de wo-studenten. De sectoroverstijgende opleidingen zijn vooral bacheloropleidingen (waar 4,7% in die opleidingen instroomde) en vooral in 'liberal arts and sciences' en 'international studies'. Drie universiteiten hebben beduidend meer instroom in sectoroverstijgende studies dan de overige (5% of meer): Universiteit Leiden is koploper, gevolgd door UU en UvA. Eveneens drie universiteiten bieden geen sectoroverstijgende opleidingen aan; te weten twee technische universiteiten en de universiteit die zich in haar prestatieafpraak juist profileerde met disciplinegebonden, specialistische bacheloropleidingen. In het hbo worden vrijwel geen opleidingen als sectoroverstijgend aangemerkt; het betreft slecht 0,1% van de instroom.

Brede bachelors in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

In de Haagse Hogeschool is binnen het domein Betatechniek een brede bachelor in ontwikkeling. Bij de midterm review is door de Haagse Hogeschool al gewezen op de sterk toegenomen instroom bij de techniekopleidingen.

Bij HZ University of Applied Sciences werken studenten uit verschillende opleidingen samen in een Honours Programma dat verbredend werkt.

Bij Fontys hogeschool nemen de brede bacheloropleidingen steeds meer de plaats in van een voorheen gedifferentieerd aanbod.

Ook Windesheim zet de smalle opleidingen om in brede bachelors met uitstroomprofielen. Windesheim geeft aan dat studenten zich hierdoor beter kunnen oriënteren op de verschillende beroepsvelden. Hogeschool Zuyd heeft net als Saxion nieuwe brede bachelors gerealiseerd.

De Radboud Universiteit kiest voor disciplinaire opleidingen en niet voor brede bachelorprogramma's.

Binnen de UvA en de VU was de instroom in de brede intensieve bachelors in 2011 nog 259 studenten, terwijl er 569 waren in 2015. De VU geeft verder aan dat het aantal bachelorlabels gereduceerd is door opleidingen te verbreden.

3 Research Masters

Onderzoeksmasterprogramma's (research masters) werden na hun introductie in 2005 snel door de universiteiten geaccepteerd als selectieve, prestigieuze en op onderzoekscompetenties gerichte tweejarige (120 EC) opleidingen in de kennisgebieden waar de standaardlengte voor masterprogramma's één jaar (60 EC) was. De NVAO accrediteerde deze studies apart. In de natuurwetenschappen en technische studies, waar 120 EC sinds de jaren negentig voor alle masters de regel waren, kwamen vrijwel geen onderzoeksmasters tot stand. Gevolg van de snelle acceptatie was dat er al snel een min of meer stabiel aantal programma's ontstond. Als we naar het aantal 'actieve' research masters kijken (dat wil zeggen die waar ten minste één student is ingestroomd) dan wordt het beeld van stabiliteit bevestigd, met uitzondering van twee universiteiten: bij één universiteit is het aantal actieve research masters sinds 2011 sterk gestegen (van 13 naar 22) en aan een andere universiteit is het aantal sterk gedaald (van 8 naar 5).

Researchmasteropleidingen komen voor in alle universiteiten behalve de vier technische (TUD, UT, TU/e en WUR) en in de OU. Er zijn twee gezamenlijke research masters geaccrediteerd door de NVAO, waarvan één van enkele Nederlandse universiteiten en één van een Nederlandse met enkele buitenlandse universiteiten (situatie eind 2015).

Resultaten prestatieafspraken

In de prestatieafspraken speelden de onderzoeksmasters geen grote rol. In één universiteit werd in de prestatieafpraak een ambitie geformuleerd om het aantal studenten in onderzoeksmasters te doen stijgen, wat gedeeltelijk lukte.

Tabel 1: Aantal actieve masteropleidingen naar type en universiteit

	Onderzoeksmasters		masters		% onderzoeksmasters	
EUR	9	9	51	49	18%	18%
RUG	13	22	102	94	13%	23%
TUD			30	30	0%	0%
UL	11	13	71	58	15%	22%
UM	6	6	42	46	14%	13%
UT			27	27	0%	0%
UU	18	18	74	71	24%	25%
UvA	21	20	108	94	19%	21%
TUE			21	21	0%	0%
RUN	12	10	59	53	20%	19%
TiU	8	5	44	38	18%	13%
VU	15	14	87	79	17%	18%
WUR			27	28	0%	0%

Bron: DUO, ICHO

Noot: betreft masteropleidingen met een instroom in 2015/2016 van minimaal 1 student.

4 Excellentieonderwijs / Talenttrajecten

Voor studenten die dat kunnen en willen aangaan, is additioneel onderwijs dat een grotere mate van uitdaging biedt dan wat nodig is om aan de reguliere eisen voor hbo- of wo-diploma's te voldoen steeds wijder verbreid. Dit excellentieonderwijs is gestimuleerd door het Siriusprogramma (2008–2014), waarin excellentie werd omschreven als "onderwijs dat het beste uit de beste studenten haalt en excellente studenten tot een voor hen hoogst mogelijk niveau brengt". De beoogde leeruitkomsten zijn dieper dan die van normale studieprogramma's, breder, of beide (onder andere 'T-shaped professional' ideeën). Excellentietrajecten bestaan als toevoeging aan normale studieprogramma's (meer vakken of zwaardere vakken, intra- of extra-curriculair), of als zelfstandige studies (bijvoorbeeld in *university colleges*). Excellentietrajecten bestaan zowel op bachelorniveau als—in universiteiten—op masterniveau (Van Ginkel et al., 2012). De in de vorige paragraaf besproken onderzoeksmasters worden soms ook bij de excellentietrajecten genoemd. Excellentietrajecten zijn vooral, maar niet uitsluitend, ontwikkeld in brede hogescholen en in alle algemene en technische

universiteiten. Uit landelijk evaluatieonderzoek naar het Siriusprogramma (ITS/ROA/CHEPS 2015), blijkt dat excellentieprogramma's een rijke variëteit vertonen in vormgeving en doelstellingen, en dat studenten erin over het algemeen gemotiveerd, betrokken, actief en ambitieus zijn en behoefte hebben aan verdieping of verbreding. Hbo-honoursstudenten ervaren een relatief sterke ontwikkeling van hun leiderschapscompetenties. Verder laat een herbeoordeling door vakdocenten zien dat scripties van honoursstudenten blijken te geven van een groter doorzettingsvermogen, in de zin dat in de scriptie omschreven ambities in hogere mate worden behaald. Excellentieprogramma's werken voor de instellingen als proeftuin voor onderwijsinnovatie.

Ook versnelde of verdiepende trajecten zijn te zien als excellentieonderwijs: dezelfde kwalificatie behalen in kortere tijd is ook een vorm van hogere uitdaging. Dit vindt plaats in hogescholen in de vorm van vwo-trajecten. In met name universiteiten is het tegelijkertijd afstuderen in twee opleidingen een al lang bestaande maar weinig aan het (beleids)licht komende vorm van meer uitdaging voor studenten.

Resultaten prestatieafspraken

Als indicator van onderwijskwaliteit en excellentie kozen twaalf universiteiten, waaronder alle grote, voor de indicator 'deelname aan excellentietrajecten'. Veelal was de ambitie om deze deelname te laten groeien tot ongeveer 8% van de studentenpopulatie, hetgeen de meeste universiteiten hebben waargemaakt. Dit was een duidelijke toename ten opzichte van de uitgangssituatie, toen nog geen 5% van alle studenten per cohort aan excellentietrajecten deelnamen (Sirius Programma 2013). Vijf hogescholen formuleerden hun kwaliteitsambities aan de hand van de deelname door studenten aan excellentietrajecten. Ze kozen voor de inrichting van honoursprogramma's voor een selecte groep van studenten, mede vanwege de uitstraling van deze programma's op de kwaliteitscultuur van de instelling. Ook deze groep hogescholen behaalde de gestelde doelen en zag de deelname aan honoursprogramma's groeien van 2% naar gemiddeld bijna 6%. Van de drie hogescholen die het aandeel studenten in opleidingen met een score *goed of excellent* in de NVAO-accreditaties als indicator van kwaliteit kozen, hebben twee hun doel bereikt; de derde slaagde daarin niet, zij het met niettemin een hoog percentage (70%) studenten in goede/excellente opleidingen. Een klein aantal instellingen vermeldde in hun jaarverslagen over 2012 reeds dat zij alle excellentieprogramma's zouden integreren in één organisatie, al bleef het feitelijke onderwijs verbonden aan de faculteiten. Een of andere vorm van integratie is in 2015 inderdaad in een fors aantal instellingen doorgevoerd. Talententrajecten kunnen op die manier beter geïntegreerd worden in het onderwijsaanbod en tot meer uitstraling naar het overige onderwijs leiden. Ook worden de keuzemogelijkheden voor studenten op die manier vaak verruimd en helderder gecommuniceerd. Na de beëindiging van het Siriusprogramma hebben vele instellingen hun talenten- of honoursonderwijs op eigen kracht bestendigd.

Excellentietrajecten in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

De Gerrit Rietveld Academy startte in 2015 een honoursprogramma waarin studenten van de Universiteit van Amsterdam en de Rietveld Academie intensief samenwerken aan een zelf gekozen onderzoeksproject.

In Hogeschool Rotterdam nam ruim 7% van de studenten in het studiejaar 2014-15 deel aan het excellentietraject.

De Haagse Hogeschool heeft een Honours Kompas opgezet dat kader en richting geeft aan de ontwikkeling van het honoursonderwijs.

De Universiteit Leiden heeft, net als een aantal andere instellingen, de verschillende excellentieprogramma's geïntegreerd in een instellingsbrede Honours Academie.

5 Associate degree

In het Nederlandse hoger onderwijs worden, zoals overal in de 48 landen van de Europese Hogeronderwijsruimte (EHEA), drie hoofd niveaus onderscheiden: eerste cyclus (bachelor), tweede cyclus (master) en derde cyclus (doctor). De driecycli-indeling is ingevoerd direct na de ondertekening van de Bologna-verklaring en ging van start in 2003. Korte vormen van hoger onderwijs kunnen in de EHEA-systematiek deel uitmaken van de eerste cyclus (kwalificatieniveau 5 in het Nederlandse kwalificatieraamwerk (NQF)). Ad's zijn in Nederland in 2006 experimenteel ingevoerd en in 2016 bestendigd, vooral om de

doorstroming van mbo'ers te verbeteren. Behalve als eigenstandige opleiding, fungeren Associate degrees ook als opstap naar de vierjarige bachelorstudies in het hbo.

Resultaten prestatieafspraken

Twintig instellingen verwezen in hun prestatieafspraken expliciet naar Ad's. Eén hogeschool gaf bij de aanvang van de prestatieafspraken aan haar Ad's volledig af te willen bouwen, al komt ze daar in 2015 op terug. Dit illustreert de in recente jaren stijgende waardering voor Ad's. Tijdens de midtermreview kwam dit onderwerp al veel nadrukkelijker aan de orde dan ten tijde van het afsluiten van de prestatieafspraken. Twee jaar verder constateren wij op basis van de jaarverslagen over 2015 in een handvol hogescholen afbouw of geen aanbod van Ad's en in een groter aantal uitbreiding van het aantal Ad-opleidingen. Zeker in de hogescholen in de Randstad (onder andere Rotterdam, Utrecht en Amsterdam) lijkt de Ad 'herontdekt' als instrument in de strijd tegen sociale ongelijkheid. Hogescholen trekken daarbij steeds meer gezamenlijk op met het mbo in de regio (bijvoorbeeld in de vorm van Ad-colleges).

Ad-opleidingen werden in 2015 aan 20 hogescholen aangeboden. De instroom in Ad-opleidingen vormt met 2,5% slechts een fractie van de instroom in het hbo. De instroom is vergeleken met 2011 in absolute zin niet veranderd (het percentage is wel licht gestegen (was in 2011 2,2%).

Ad-opleidingen in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

Avans is een van de zeven voorloper hogescholen in Ad-onderwijs die streven naar een landelijk netwerk van regionale Ad-colleges waarbij de Rotterdam Academy als voorbeeld dient. Tot de andere instellingen behoren onder meer zeer grote instellingen als de Hogeschool Rotterdam en Fontys Hogescholen.

Saxion heeft besloten de terughoudendheid in het ontwikkelen en aanbieden van Ad-opleidingen los te laten en is in 2015 gestart met de revitalisering van haar Ad-programma's.

De Hogeschool van Amsterdam is gestart met een Community College dat eigenstandige Ad-opleidingen gaat aanbieden.

6 Hbo-masterstudies en doorstroom

Masteropleidingen worden door hogescholen niet alleen gezien als een vorm van onderwijsdifferentiatie. Voor veel instellingen betekent de hbo-master ook een directe link met praktijkgericht onderzoek. De Vereniging Hogescholen (2015) geeft bovendien aan dat een ruim aanbod van masteropleidingen van belang is om het hbo aantrekkelijk te maken voor vwo'ers. Diverse hogescholen werken samen met universiteiten bij het aanbieden van masteropleidingen. Hierbij gaat het onder andere om integratie van premaster-cursussen in de keuzeruimte van de hbo-bacheloropleiding, zodat studenten zonder vertraging naar universitaire masteropleidingen kunnen doorstromen.

Resultaten prestatieafspraken

In de prestatieafspraken geeft het merendeel van de hogescholen aan hoeveel masterprogramma's onderdeel zijn van hun opleidingsportfolio. Er is ambitie tot 2016 om daarbovenop 33 hbo-masters te ontwikkelen. In de prestatieafspraken noemden vijf (waaronder brede maar ook specialistische) hogescholen ambities ten aanzien van masteropleidingen; deze waren in 2014 reeds alle bereikt. Hoewel een beperkt aantal instellingen aangeeft in de prestatieafspraken om het aanbod van masteropleidingen te evalueren, zijn er geen voornemens om masters in het hbo af te bouwen. Conform het sectorplan hebben diverse kunsthogescholen het aantal plaatsen in masteropleidingen vergroot bij gelijktijdige terugdringing van het aantal instromende bachelors. De doelstellingen voor minder instroom zijn (binnen de afgesproken marge van 5%) door vrijwel alle opleidingen gerealiseerd.

De instroom in hbo-masteropleidingen is ondanks een kleine opleving in 2012, 2013 en 2014 sinds 2006 gedaald van 6423 tot 4956 in 2015. Als aandeel van de totale hbo-instroom vormden de masters in al die jaren steeds rond 4%. In 2015 waren er 24 hogescholen die masteropleidingen aanboden.

In bovenstaande is gekeken naar de instroom in een bepaald niveau. Interessant is om daarbij na te gaan in hoeverre er bij die instroom sprake is van doorstroom vanuit een lager HO-niveau (van Ad naar bachelor, van bachelor naar master). De Minister toont zich in de Strategische Agenda voorstander van toename van de doorstroming; de Inspectie constateerde echter in haar meest recente Onderwijsverslag een afname van het percentage hbo-bachelors dat direct doorstroomt naar het wo van circa 11% in 2003 naar rond 7% in de jaren 2012. In 2013, het meest recente jaar waarover de Inspectie gegevens verstrekt, lijkt de daling tot stand gekomen te zijn. Daarbij ziet de Inspectie wel duidelijke verschillen naar hogescholen en naar sectoren. Ze meldt tevens dat studenten met een niet-westerse achtergrond beduidend meer dan anderen gebruik maken van de gelegenheid om door te stromen van hbo-propedeuse naar het wo (Inspectie van het Onderwijs, 2016); dat doet—constant over de jaren—gemiddeld 3% van de hbo-studenten.

Doorstroom in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

Studenten van de Marnix Academie hebben de mogelijkheid om door te stromen naar de master Onderwijskunde van de Universiteit Utrecht; andere pabo-opleidingen kennen ook vaak dergelijke academische varianten.

De Haagse Hogeschool heeft met de Erasmus Universiteit en Nyenrode University een afspraak over de mogelijkheden voor studenten om na de driejarige vwo-variant versneld door te stromen naar een universitaire master.

7 Instroomniveau

Heterogeniteit in instroom van studenten komt zowel in de hogescholen als in de universiteiten voor, maar met name de hogescholen kennen uiteenlopende instroomniveaus. Het gaat om verschillen in niveaus (havo – vwo) en oriëntatie (algemeen – beroepsonderwijs) van beginnende studenten. In het wo is de instroom relatief homogeen: bijna twee derde van alle studenten begint een universitaire studie op basis van een vwo-diploma¹.

In het hbo is de mbo-instroom omvangrijk; bijna een op de drie binnenkomende studenten heeft er een mbo-diploma. Dit landelijke gemiddelde betreft niet alle hogescholen in gelijke mate: sommige hebben vrijwel geen mbo-instroom (bijvoorbeeld kunstopleidingen), andere wel tegen 40%. De Inspectie constateerde in het Onderwijsverslag (Inspectie van het Onderwijs 2016) dat het percentage beginnende hbo-studenten met een mbo 4-diploma daalde van 47 procent in 2008 en 2009 tot minder dan 40 procent in 2015. De overgang verloopt niet altijd soepel, meldde de Inspectie, mbo-studenten zijn in eerste instantie minder succesvol in het hbo. Ze vallen (vooral in het eerste jaar) bijna twee keer zo vaak uit als havisten. Voormalige mbo'ers die het eerste studiejaar wel succesvol doorkomen, doen het daarna beter dan havisten. Zij halen vaker en sneller een diploma.

De commissie constateert dat de instroom van vwo'ers in het hbo blijft dalen, in weerwil van het pleidooi in het rapport-Veerman om de daling van de vwo-instroom van 20% in 1995 naar 9% in 2008 te keren. De vwo-instroom in hogescholen groeide tussen 2006 en 2010 langzaam, maar zakte daarna weer terug. De prestatieafspraken hebben deze dalende trend niet weten te keren: van 10% in 2011 daalde ze verder naar 8% in 2015.

Resultaten prestatieafspraken

Rond twee derde van de hogescholen noemden mbo'ers in hun prestatieafspraken; meestal ging het om maatregelen rondom hun instroom en uitvalreductie. Ook tijdens de midtermreview in 2014 werd regelmatig de mbo-instroom aan de orde gesteld. Enkele hogescholen benadrukten in dit kader hun emancipatoire karakter voor mbo-studenten en voor andere studentengroepen, zoals die van niet-westerse herkomst. Samenwerking met mbo-colleges in de beroepskolom werd ook vaak genoemd, vooral om doorlopende leerlijnen te creëren van mbo, soms via Ad-programma's, naar bacheloropleidingen in de hogescholen. Enkele hogescholen noemden in het kader van de nog verder doorlopende leerlijnen ook bestaande samenwerkingsrelaties met een nabije universiteit.

Mbo-instroom in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

Twaalf opleidingen van Fontys Hogescholen bieden voor mbo'ers versnelde routes aan.

Pabo's zien na de invoering van de toelatingstoetsen een direct effect op de instroom van mbo'ers: deze neemt significant af.

Hogescholen en ROC's uit Brabant, Limburg en Zeeland werken gezamenlijk aan een programma dat mbo-studenten beter voorbereidt op de overstap naar het hbo. HZ University of Applied Sciences heeft hiervoor het samenwerkingsconvenant Keuzedeel doorstroom hbo ondertekend.

Voor de instroom van studenten met een vwo-vooropleiding hadden al bij de prestatieafspraken in 2012 vele hogescholen specifieke opleidingstrajecten, met name brede en grote hogescholen. Op dat moment gaat het veelal om verkorte (driejarige) trajecten tot aan het bachelordiploma. Vele instellingen schenken in de jaarverslagen gedurende de looptijd van de prestatieafspraken aandacht aan hun verkorte trajecten; sommige bouwen deze trajecten uit. In toenemende mate verschuift de aandacht van vwo'ers naar alle getalenteerde en gemotiveerde studenten. Daarmee, of daarnaast, verschuift de aandacht van verkorte enigszins naar verzwaaarde trajecten, zoals excellentietrajecten en voorbereidingen op academische masteropleidingen.

Versnelde trajecten in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

Kunsthogeschool ArtEZ start per september 2015 een driejarige variant voor getalenteerde vwo'ers.

De Haagse Hogeschool ziet de vwo-trajecten ook als interessant aanbod voor internationale studenten met een op vwo-niveau gelijkend diploma.

De Hogeschool van Amsterdam heeft via de selectieve middelen van de prestatieafspraken inmiddels twaalf driejarige trajecten ontwikkeld. Ook studenten met een havodiploma en een gemiddeld eindexamencijfer van 8 of meer kunnen eraan deelnemen.

Saxion heeft in 2014 een vwo-route geïntroduceerd maar stelt in 2015 vast dat de belangstelling slechts beperkt is.

8 Doelgroepenbeleid

De diversiteit in achtergronden van studenten, bijvoorbeeld de verhouding man/vrouw, studenten met functiebeperkingen of die met niet-Westerse achtergrond, kreeg in de meeste prestatieafspraken in 2012 weinig aandacht. Er zijn twee typen uitdagingen in dit opzicht. Ten eerste kan het gaan om ongewenst onevenwichtige instroom, denk aan het tot voor kort grote overwicht aan mannelijke studenten in de techniek, of het grote overwicht aan vrouwelijke studenten in opleidingen in de sectoren onderwijs en zorg. Om diverse redenen wordt het wenselijk geacht de instroom (en het studietraject daarna) meer in evenwicht te brengen. Ten tweede is er de uitdaging om bij een heterogene instroom de studenten ondanks verschillende achtergronden en verschillende competentieniveaus tot het gewenste eindniveau te brengen, zonder te veel uitval en vertraging voor bepaalde categorieën. Hier gaat het bijvoorbeeld om studenten met functiebeperkingen en om studenten met achterstanden in taalbeheersing, studiecompetenties en dergelijke—bij studenten met niet-westerse achtergronden komt een aantal van dergelijke problemen samen.

Een gedeeltelijke uitzondering op deze geringe aandacht voor het onderwerp van heterogene studenteninstroom vormden bij de prestatieafspraken in 2012 de G5-hogescholen, de vijf hogescholen in de vier grote steden, waar de diversiteit van studenten onderwerp al jaren aandacht kreeg (Zijlstra et al., 2013). De instroom van studenten met niet-Westerse achtergrond ligt rond 14% voor het gehele hoger onderwijs, minder in het wo (rond 11% maar in de laatste jaren licht gestegen tot 12%) dan in het hbo (vrij stabiel op 15–16%) (van den Broek, Wartenbergh, Bendig-Jacobs, Braam, & Nooij 2016). Bij de helft van de hogescholen ligt het percentage lager dan gemiddeld: over de laatste tien jaar ongeveer tussen 5% en 15%, zonder grote veranderingen. De G5-hogescholen hebben over die periode eveneens echter een twee- tot driemaal hogere

instroom van NWA-studenten, rond 30%. De G5-hogescholen (en vier Randstedelijke universiteiten, korte tijd ook in dit kader gesubsidieerd) zijn zich door het G5-programma, een studiesuccesprogramma voor studenten met niet-westerse achtergrond, (nog) meer bewust geworden van het verschil in studiesucces van deze studenten ten opzichte van autochtone studenten; tot een meetbare verbetering van hun studiesucces leidde het G5-programma niet. De evaluatoren wijten dit aan de korte duur van het programma en aan de complexe relaties tussen de vele, steeds veranderende factoren die hierbij een rol spelen (Zijlstra, Asper, Amrani, & Tupan-Wenno 2013). De doorstroompercentages naar het hoger onderwijs van studenten van niet-westerse herkomst ten opzichte van andere studenten zijn sinds enkele jaren vrijwel gelijk (van den Broek et al., 2016).

Het aandeel vrouwelijke studenten in technische opleidingen stijgt merkbaar, in het wo sterker dan in het hbo (van den Broek et al. 2016). Ook ligt het aandeel in de universiteiten ruim anderhalf keer zo hoog als in de hogescholen (zie tabel 2). Mogelijke verklaringen voor de groei kunnen liggen in de ruimere toelating van studenten wat betreft middelbareschoolprofielen en in verbreding van technische opleidingen (zoals forse uitbreiding van zorg-gerelateerde techniek; combinatievakken zoals kunst en techniek).

Tabel 2 Aandeel vrouwelijke studenten in instroom bèta-techniekopleidingen

	2004–2005	2005–2006	...	2013–2014	2014–2015	2015–2016
hbo	16%	16%	...	23%	24%	24%
wo	31%	32%	...	39%	38%	39%

Bron: Platform Bèta Techniek 2015, p. 41; 2016, p. 41.

Het aandeel mannelijke studenten in pedagogische opleidingen in het hbo (Pabo's) ligt sinds tien jaar rond 25% met licht stijgende tendens. De verbetering van de verhouding is vooral een gevolg van terugloop van de instroom in pabo's, onder vrouwen sterker (36% gedaald in 2015) dan onder mannen (30% gedaald in 2015) (van den Broek et al., 2016). De verschillen tussen hogescholen zijn groot, al zijn de pabo's wat naar elkaar toe gegroeid in recente jaren.

Het aandeel studenten met functiebepanking ligt sinds 2011 vrij constant op een kleine 15% in het wo en tussen 20% en 25% in het hbo; de percentages in het studiejaar 2015–2016 waren echter zowel in hbo als wo de laagste sinds 2011 (van den Broek et al. 2016). Een derde van alle hogeronderwijsinstellingen had in 2012 beleid geformuleerd voor studenten met functiebepanking (Expertisecentrum handicap + studie, 2013); de waardering van studenten voor de voorzieningen die er op dit vlak getroffen worden, stijgen volgens de NSE in 2015 in het hbo, en blijven in het wo constant (Steenkamp 2015).

Resultaten prestatieafspraken

Naast de G5-instellingen hebben enkele instellingen in de prestatieafpraak in 2012 melding gemaakt van beleid om bepaalde groepen studenten specifiek te ondersteunen. Zo richtte de TU Delft zich op studenten met een functiebepanking en wilde men ook meer 'genderbewust opereren'. Ook de TU/e nam zich in 2012 voor om haar studies aantrekkelijk te maken buiten de traditionele studenten, zoals voor 'generalistische, mensgerichte bèta's (onder wie met name meisjes met bètatalent)'. Uit onderzoek (Vossensteyn et al., 2015) komt naar voren dat sommige hogescholen in een tweedegeneratiebenadering van diversiteit juist *geen* doelgroepenbeleid onderscheiden, maar dit integreren in aanpassing van de onderwijsbenadering aan de individualiteit van (in principe) iedere student.

Doelgroepenbeleid in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

Universiteit Leiden, de Vrije Universiteit van Amsterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam hebben een Taskforce Diversiteit opgezet om het studiesucces van met name studenten met een niet-westerse migrantenachtergrond te verbeteren. In de woorden van de EUR: 'De centrale uitdaging is om met deze gevarieerde populatie de onderwijskwaliteit en het studiesucces verder te verbeteren.' Met de aanstelling van een Chief Diversity Officer zet de VU diversiteit als 'speerpunt op de kaart'.

Een hogeschool meldt: 'de instroom van deze risicogroepen [is] sterk gestegen. Dit heeft de uitval bevorder[d] en het hoofdfase-rendement onder druk gezet.'

In de prestatieafspraken in 2012 en in de jaarverslagen over 2015 wordt in weinig gevallen aandacht besteed aan gender onder studenten; iets vaker aan gender onder medewerkers, met name in topposities. Uitzonderingen zijn enkele pabo's, enkele instellingen met techniekopleidingen en een hogeschool met opleidingen in de zorg, die de instroom meer gelijk verdeeld zouden willen zien.

In de jaarverslagen over 2015 van de instellingen is er vergeleken met eerdere jaren minder aandacht voor studenten met een functiebeperking. Het onderwerp wordt genoemd (zij het soms heel kort) door zes hogescholen en vier universiteiten.

9 Leven lang leren

Een andere vorm van differentiatie naar doelgroepen die in 2012 weinig in de prestatieafspraken voorkwam, betreft leven lang leren. In dit opzicht waren met name de pabo- en universitaire lerarenopleidingen de uitzondering, waar bijscholing van leraren (in deeltijd) wel regelmatig vermeld werd als een van de taken met betrekking tot het onderwijsaanbod. In het online-onderwijs is een trend waarneembaar naar integratie met leven lang leren: MOOCs en Open Resources zijn populaire vormen terwijl (betaald) online onderwijs voor werkende professionals eveneens in toenemende mate wordt ontwikkeld.

Veelal als gevolg van de onduidelijkheid die men ervoer over de financieringssituatie hebben vele instellingen waarmee prestatieafspraken zijn gemaakt hun toenmalige deeltijdonderwijs ingekrompen, met de OU als uitzondering. Toch zien we in de jaarverslagen van 2015 een duidelijke kentering waarbij het deeltijdonderwijs een revitalisering lijkt te ondergaan. De dit jaar door de minister van OCW aangekondigde pilots in het kader van het Besluit experimenten flexibel hoger volwassenonderwijs spelen hierbij eveneens een rol.

Deeltijdopleidingen in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

Avans heeft in 2015 het deeltijdonderwijs vernieuwd door de programma's flexibeler en vraaggerichter te maken.

Bij Fontys Hogescholen ziet men het deeltijdonderwijs als een belangrijk element voor een passend onderwijstraject voor elke student.

De Haagse Hogeschool bouwde de afgelopen jaren een aantal deeltijdvarianten af wegens onvoldoende vraag. Nu ziet het echter een kentering, en is een onderzoek lopend naar een realistische ambitie voor het deeltijdonderwijs.

Ook de Hogeschool Leiden heeft volgens plan de afgelopen jaren acht deeltijdopleidingen afgebouwd waarvoor weinig belangstelling bestond. Inmiddels is in het kader van flexibel onderwijs een heroriëntatie op het aanbieden van onderwijs voor volwassenen aan de gang en dus op deeltijd.

Bij de Hogeschool Rotterdam ziet men een revitalisering van het deeltijd- en duaalonderwijs.

HZ University of Applied Sciences werkt aan de ontwikkeling van drie deeltijdopleidingen. Hogeschool Zuyd deed in 2015 een aanvraag voor vier deeltijdopleidingen.

Resultaten prestatieafspraken

Dertien hogescholen en een universiteit hebben ambities benoemd met betrekking tot deeltijdopleidingen als facultatieve indicatoren in de prestatieafspraken. Die zijn divers: kwalitatief en kwantitatief geformuleerd, in de richting van uitbreiding maar ook van inperking. De mate van doelbereiking in 2015 is eveneens divers: sommige instellingen hebben deeltijdopleidingen afgebouwd waarvoor weinig belangstelling bestond; andere hebben actief gezocht naar nieuwe opleidingsmogelijkheden. Het aantrekken van studenten lukte weer andere instellingen niet altijd in de beoogde mate.

Het Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs (2016) heeft het leven lang leren in 2015 al een impuls gegeven omdat instellingen erop anticipeerden. De landelijke middelen ten behoeve van flexibilisering en

vraagfinanciering zorgen in tal van instellingen voor nieuwe initiatieven met betrekking tot leven lang leren, waaronder deeltijdonderwijs. Deeltijdonderwijs wordt in 2015 door 29 instellingen genoemd.

10 Studiekeuzecheck, selectie en begeleiding in het eerste jaar

Alle instellingen nemen diverse maatregelen voor en na de poort. Het gaat in deze paragraaf over de activiteiten buiten het reguliere onderwijs die hogeronderwijsinstellingen ondernemen om vanaf het eerste contact vóór inschrijving tot en met het einde van het eerste studiejaar studenten te selecteren en te verwijzen teneinde aan het begin van het tweede jaar een cohort studenten te realiseren dat in principe in redelijk tempo de verdere studie zou moeten kunnen voltooien. De Inspectie van het Onderwijs concludeert uit haar onderzoek over selecterende maatregelen vóór en tijdens het eerste studiejaar: ‘...instellingen hebben de indruk dat selectie bijdraagt aan drie doelen van het hoger onderwijs: toegankelijkheid, diplomarendement en onderwijskwaliteit. Instellingen geven hierbij een bepaalde interpretatie aan toegankelijkheid, namelijk dat de meest kansrijke aspirant studenten instromen’ (Inspectie van het Onderwijs, 2015a).

Om te voorkomen dat studenten aan het begin van de studie uitvallen is sociale integratie van belang (review in: Pascarella & Terenzini 2005), maar ook studentvriendelijke administratieve procedures (Hughes & Smail, 2015). Er is veel onderzoek naar het terugdringen van uitval en verbetering van rendement, kwaliteit en studententevredenheid (bijvoorbeeld Sneyers & De Witte 2015; Arnold en van den Brink 2010; De Koning et al. 2014). Dit onderzoek bevestigt onder andere dat hoe hoger de norm van een bindend studieadvies, hoe lager de studententevredenheid en hoe hoger de uitval maar ook hoe hoger het studierendement van wie de norm haalt. De Inspectie van het Onderwijs waarschuwt daarnaast voor het risico dat bij een hoge BSA-drempel de kans toeneemt ‘dat opleidingen eerstejaarsstudenten met potentie ten onrechte wegsturen’ (Inspectie van het Onderwijs 2015a).

Een vorm van studiekeuzecheck is sinds de inschrijvingen voor studiejaar 2014–2015 verplicht. Opleidingen en instellingen kunnen hun eigen vorm geven aan dit proces. In deze eerste jaren wordt nog veel ervaring opgedaan, wat waarschijnlijk nog zal leiden tot veel veranderingen in de aanpak; tijdens de gesprekken tussen instellingen en de reviewcommissie in 2016 was daarvan diverse malen sprake.

Selectie van studenten in *university colleges* en *numerus fixus*-opleidingen vindt plaats via loting en in toenemende mate via decentrale selectie waarbij naast eindexamenresultaten andere elementen als motivatie een rol spelen. In de kunstensector vindt selectie eveneens decentraal plaats op basis van onder andere de specifieke talenten die voor de opleiding nodig zijn. In de pabo’s zijn de laatste jaren kennis- en vaardigheidstoetsen ingevoerd, soms met speciaal accent op de instromende mbo’ers. Jaarverslagen vermelden selectieprocedures om de juiste studenten op de juiste plaats te krijgen, maar soms ook vanwege de capaciteit van de opleiding, zoals bij een aantal numerus fixus-studies of bij een onverwacht grote toeloop. In de Open Universiteit wordt geen selectie van studenten toegepast.

De Inspectie van het Onderwijs concludeert uit haar onderzoek dat er sprake is van samenhang tussen selecterende maatregelen en doelgroepen: ‘Vrouwen staan naar verhouding meer dan gemiddeld ingeschreven in opleidingen met selecterende maatregelen. Dit geldt voor opleidingen in het hbo en in het wo. Studenten van niet-westerse herkomst en studenten met een mbo vooropleiding staan naar verhouding minder dan gemiddeld ingeschreven in opleidingen met selecterende maatregelen. In het wo zijn studenten met een buitenlands diploma naar verhouding meer dan gemiddeld ingeschreven in opleidingen met selecterende maatregelen’ (Inspectie van het Onderwijs 2015b).

In de jaren tussen 2011 en 2014 hebben veel hogescholen en universiteiten hun eisen verhoogd om naar het tweede jaar te mogen doorstromen. In 2015 melden de universiteiten en de meeste hogescholen op dit vlak geen veranderingen meer (één hogeschool verhoogt de drempel stapsgewijze en de laatste van die stappen vindt in het studiejaar 2015–2016 plaats). Niet in alle gevallen is overigens sprake van een uniforme BSA-norm voor de gehele instelling.

Alle instellingen zorgen voor begeleiding voor hun eerstejaarsstudenten door loopbaanbegeleiders, decanen, tutors en/of mentoren; de functieafbakening tussen de diverse benamingen lijkt niet overal dezelfde te zijn: soms gaat het meer om de studievoortgang, soms meer over factoren en problemen in de persoonlijke levenssfeer. Deze coaches houden de ‘vinger aan de pols bij potentiële vertragers’ en verlenen steeds intensiever begeleiding ter vergroting van het studiesucces. Ook in grote hogescholen en universiteiten wordt

er vaak naar gestreefd om met behulp van studiebegeleiders iedere eerstejaars student in het oog te houden en begeleiding op maat te leveren.

11 Differentiatie van onderwijsvormen

De commissie constateert groeiende aandacht voor nieuwe onderwijsvormen. Daarbij merkt de commissie op dat het hanteren van nieuwe onderwijsvormen niet altijd gepaard gaat met de introductie van een alomvattend nieuw onderwijskundig concept. Veelal concentreert de verandering zich op intensivering, op een andere organisatie van het onderwijs, of op het inzetten van nieuwe technieken. Deze elementen kwamen in de prestatieafspraken in 2012 beperkt aan de orde maar leiden nu bij diverse instellingen tot herinrichting van het onderwijs. Diverse instellingen leggen daarbij nadruk op activerende lesvormen en het uitdagen van studenten. Er is een toenemende verschuiving van hoor- en werkcolleges naar probleemgestuurd onderwijs en activerend onderwijs. Maatregelen als kleinere groepen, compensatoir toetsen, ontwikkeling van onderwijsleergemeenschappen passen in deze ontwikkelingen. Een tweede belangrijke ontwikkeling betreft e-learning in diverse vormen, als *blended* leren en de omgekeerde klas (*flipped classroom*). Hindryckx en De Witte (2015) tonen aan dat de leeromgeving en de manier van toetsen sterk bepalend zijn voor het rendement en de toetsresultaten in een opleiding. Onder constanthouding van de kwaliteit van de instroom van studenten, concluderen zij dat onderwijs dat vooral bestaat uit hoorcolleges een ongunstige invloed heeft op rendement en toetsresultaten, in vergelijking met meer activerende werkvormen.

Er zijn talloze nieuwe voorbeelden van *blended* leren en van online aanbod via MOOCs; ook in 2015 is op dit gebied nog veel in beweging.

Blended leren in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

De Haagse Hogeschool werkt via het onderwijsconcept COIL (cooperative online international learning) aan een virtuele student- en docentuitwissling. Hierbij is er sprake van *blended* leren. In Holland gebruikt pilots met flexibel deeltijdonderwijs als een proeftuin voor de flexibilisering van het voltijds onderwijs, met name op het gebied van inzet van *blended* leren, werkplekleren, leerwegaafhankelijke beoordeling en de veranderende rol van de docent als leercoach. Bij de Hogeschool Utrecht is *blended* leren een kernpunt van de nieuwe onderwijsvisie. De HU investeert in de ontwikkeling van programma's en de expertise van docenten. De Hogeschool van Amsterdam zit in de ontwikkeling van *blended* leren ook een uitdaging voor het digitaal

MOOCs in de jaarverslagen over 2015: enkele voorbeelden

Aan de Universiteit Leiden zijn diverse faculteiten actief op het terrein van MOOCs. Universiteit Leiden ziet de MOOCs als een aanjager van vernieuwing, zowel in het online als in het oncampus onderwijs. Docenten bereiken nieuwe doelgroepen, bouwen hun vaardigheden uit met online begeleiding en onderhouden contact met nieuwe communities van deelnemers over de hele wereld. In 2015 bood de universiteit 8 MOOCs en twee SPOCs aan. De Leidse MOOCs hadden in 2014-15 samen meer dan 300.000 deelnemers.

De Universiteit van Amsterdam heeft 673.000 euro gereserveerd voor onderwijsimpulsen waar onder MOOCs. Dit werd in 2015 nog niet uitgegeven. Erasmus Universiteit Rotterdam startte in 2015 met de eerste EUR Mooc. Aan de Rijksuniversiteit Groningen gingen er in 2015 vier nieuwe MOOCs en 3 nieuwe SPOCs van start. De RUG MOOCs hebben meer dan 160.000 inschrijvingen.

De HKU werkt aan een visieontwikkeling op het gebied van MOOCs. HZ University of Applied Sciences startte in 2015 met haar eerste MOOC. Er waren in 2015 al 820 deelnemers ingeschreven uit 13 landen.

Flipping the classroom houdt in dat de klassieke instructie online wordt aangeboden zodat de leerlingen de lesstof individueel thuis tot zich kunnen nemen, terwijl de reguliere lestijd wordt gebruikt voor actieve werkvormen (zoals groepsopdrachten of onderzoek) onder begeleiding van docenten. De principes van *flipped classroom* worden in toenemende mate gevolgd in het hoger onderwijs. Onder andere Universiteit Leiden, de Rijksuniversiteit Groningen en HZ University of Applied Sciences experimenteren met *flipping the classroom*.

Literatuur

- Arnold, I., & Van den Brink, W. (2010). Naar een effectiever bindend studieadvies. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 5(10), 10-13.
- Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs, 2016. Besluit van 8 april 2016, houdende voorschriften voor diverse experimenten op het terrein van flexibilisering van het hoger onderwijs, in het bijzonder van het deeltijdse en duale onderwijs, met het oog op verbetering van de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het hoger onderwijs. Staatsblad 145 (22-4-2016).
- Broek, A. van den, Wartenbergh, F., Bendig-Jacobs, J., Braam, C., & Nooij, J. (2016). *Monitor Beleidsmaatregelen 2015: Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2015 – Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Nijmegen: ResearchNed.
- Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel (2010). Differentiëren in drievoud, Omwille van kwaliteit en verscheidenheid in het hoger onderwijs. Ministerie van OCW, Den Haag.
- Eijl, P. van, Wolfensberger, M., Schreve-Brinkman, L., & Pilot, A. (2007). Honours, tool for promoting excellence—Eindrapport van het project 'Talentontwikkeling in Honoursprogramma's en de meerwaarde die dat oplevert'.
- Expertisecentrum handicap + studie. (2013). Activiteitenplan 2014. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum handicap + studie.
- Ginkel, Stan, van Eijl, Pierre, Pilot, Albert, & Zubizarreta, John. (2012). Honors in the Master's: A New Perspective? *Journal of the National Collegiate Honors Council*, 13(2), 265-278.
- Hindryckx, J. and De Witte, K. (2015). The influence of the learning environment on course efficiency. Evidence from Flanders. TIER Working paper 2015/04.
- Hughes, Gareth, & Smail, Olivia. (2015). Which aspects of university life are most and least helpful in the transition to HE? A qualitative snapshot of student perceptions. *Journal of Further and Higher Education*, 39(4), 466-480.
- Inspectie van het Onderwijs. (2015a). *Selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs – Deelrapport A: Verkenning naar maatregelen rond in- en doorstroom in het bacheloronderwijs*. Retrieved from Utrecht:
- Inspectie van het Onderwijs. (2015b). *Selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs – Deelrapport B: Verschillen en ontwikkelingen in de instroom in het bekostigd voltijd bacheloronderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs. (2016). *De staat van het onderwijs - Onderwijsverslag 2014/2015*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Koning, B. B. de, Loyens, S. M. M., Rikers, R. M. J. P., Smeets, G., & van der Molen, H. T. (2014). Impact of binding study advice on study behavior and pre-university education qualification factors in a problem-based psychology bachelor program. *Studies in Higher Education*, 39(5), 1-13.
- Levine, A. (1978). *Handbook on Undergraduate Curriculum*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Ministerie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2015). De waarde van weten. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025. Den Haag, juli 2015.
- Pascarella, Ernest T., & Terenzini, Patrick T. (2005). *How college affects students: A third decade of research (Vol. 2)*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Platform Bèta Techniek. (2015). Monitor Techniekpact 2015. Den Haag: Platform Bèta Techniek.
- Platform Bèta Techniek. (2016). Monitor Techniekpact 2016. Den Haag: Platform Bèta Techniek.
- ITS, ROA, CHEPS (2015), *Het beste uit studenten. Onderzoek naar de werking van het Sirius Programma om excellentie in het hoger onderwijs te bevorderen*. Nijmegen: ITS.
- Sirius Programma (2013). *Sirius programma: excellentie in het hoger onderwijs*. Retrieved from <http://www.orionprogramma.nl/docs/Sirius/sirius-overall-auditrapport-2012.pdf>
- Sneyers, Eline, & De Witte, Kristof. (2015). The effect of an academic dismissal policy on dropout, graduation rates and student satisfaction. Evidence from the Netherlands. *Studies in Higher Education*, 1-36. doi:10.1080/03075079.2015.1049143.
- Steenkamp, F. (2015) *Studeren met een handicap: De twaalfde gebruikerstoets, 2015 – De oordelen van studenten met een functiebeperking over hun studie en instelling*. Leiden: Centrum Hoger Onderwijs Informatie.
- Vereniging Hogescholen. (2015). *Professionele Masters: Uitgangspunten verdere uitbouw aanbod professionele masters*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.

- Vossensteyn, H., Kottmann, A., Jongbloed, B., Kaiser, F., Cremonini, L., Stensaker, B., . . . Wollscheid, S. (2015). *Dropout and completion in higher education in Europe: main report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Wende, M. C. van der (2013). Alleen de beste universiteiten en hogescholen verdienen de beste studenten! Over het toegangs-en toelatingsbeleid voor studenten in de nabije toekomst. *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid*, 99-108.
- Zijlstra, W., Asper, H., Amrani, A., & Tupan-Wenno, M. (2013). Generiek is divers: Sturen op studiesucces in een grootstedelijke context - Evaluatie G5 studiesuccesprogramma's 2008-2011. Utrecht: Echo.

ⁱ Driekwart van de vwo-geplomeerden in 2014/15 stroomde direct aansluitend door naar wo (http://www.vsnu.nl/f_c_instroom_bachelor.html)